

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA

ATASKAITA DĖL ŽMOGAUS TEISIŲ PADĖTIES BETZATOS BENDRUOMENĖS SOCIALINĖS GLOBOS NAMUOSE

2014-08-29 Nr. 2014/1-60(11)
Vilnius

I. BENDRA INFORMACIJA APIE PATIKRINIMĄ

1. Lietuvos Respublikos Seimas 2013-12-03 įstatymu Nr. XII-630 ratifikavo Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą Fakultatyvų protokolą (toliau vadinama – Fakultatyvus protokolą) ir priėmė Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo (toliau vadinama – LRSKĮ) pakeitimus, pagal kuriuos Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigai (toliau vadinama – Įstaiga) papildomai pavedė vykdyti nacionalinę kankinimų prevenciją laisvės apribojimo vietose¹ ir nuolat jose lankytis (2014-01-01 įsigaliojusios LRSKĮ 3 ir 19¹ straipsnių nuostatos).

Seimo kontrolieriams organizuojant jiems pavestą nacionalinės kankinimų prevencijos veiklą tai atlikti padeda įstaigos struktūrinis padalinys – Žmogaus teisių biuras (toliau vadinama – Biuras). Biuro patarėjai Kristina Brazevič, Juras Taminskas ir vyriausioji specialistė Deimantė Karužienė, atlikdami jiems pavestas funkcijas, vertino gyvenimo viešosios įstaigos „Betzatos bendruomenės“ socialinės globos namuose (toliau vadinama – įstaiga) sąlygas ir žmogaus teisių juose padėtį. Pažymėtina, kad šio patikrinimo metu buvo bendrauta su įstaigos direktoriumi Rimantu Ramonu bei apžiūrėtos įstaigos patalpos.

II. TAIKYTINOS TEISĖS AKTŲ NUOSTATOS

2. Pagrindiniai teisės aktai, taikytini atliekant patikrinimą globos įstaigoje:
- 2.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija;
 - 2.2. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija;
 - 2.3. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas;
 - 2.4. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas;
 - 2.5. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas;

¹ Laisvės apribojimo (atėmimo) vieta yra laikytina bet kuri valstybės jurisdikcijoje esanti ir kontroliuojama įstaiga, kurioje valdžios institucijai įsakius, paraginus, sutikus ar pritarus asmenims yra arba gali būti apribota laisvė. Laisvės apribojimas reiškia bet kokią asmens sulaikymą ar įkalinimą, ar apgyvendinimą viešojoje ar privačioje laisvės apribojimo vietoje, kurios tam tikros teisminės, administracinės ar kitos valdžios institucijos įsakymu tam asmeniui neleidžiama savo noru palikti (Fakultatyvaus protokolo 4 straipsnis).

2.6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007-08-22 nutarimas Nr. 875 „Dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“;

2.7. Socialinės globos normų aprašo 4 priedas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-02-20 įsakymu Nr. A1-46 „Dėl Socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“, reglamentuojantis socialinės globos teikimo suaugusiems asmenims su negalia, senyvo amžiaus asmenims principus ir charakteristikas bei privalomus socialinės globos įstaigų teikiamos ilgalaikės, trumpalaikės socialinės globos kokybės reikalavimus;

2.8. Lietuvos higienos norma HN 125:2011 „Suaugusių asmenų stacionarios socialinės globos įstaigos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2011-02-10 įsakymu Nr. V-133 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 125:2011 „Suaugusių asmenų stacionarios socialinės globos įstaigos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ patvirtinimo“, nustatanti suaugusių asmenų stacionarių socialinės globos įstaigų pagrindinius įrengimo reikalavimus, įskaitant ir maitinimo organizavimą;

2.9. Neįgalųjų vaikų, vaikų likusių be tėvų globos, suaugusių neįgalių asmenų globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės, patvirtintos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012-11-16 įsakymu Nr. A1-517 „Dėl Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginių gairių patvirtinimo“ (toliau vadinama – Gairės).

III. TIKRINAMOS SRITYS IR NUSTATYTOS APLINKYBĖS

3. Patikrinimas atliktas vertinant žmogaus teisių apsaugos ir kankinimų prevencijos aspektu svarbiausius klausimus, atsižvelgiant į šios ataskaitos II skyriuje išvardintų teisės aktų nuostatas bei *Europos Komiteto prieš kankinimą* ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą standartus² bei ataskaitose apie Lietuvoje atliktus patikrinimus pateiktas rekomendacijas³ (toliau vadinama – CPT standartai).

Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytos globos įstaigoje apgyvendintų asmenų teisės ir pareigos nustatomos atsižvelgiant į šiuos pagrindinius principus: asmens teisių užtikrinimo, dalyvavimo ir bendradarbiavimo, pasirinkimo ir socialinės globos tikslingumo, asmens savarankiškumo ugdymo, socialinės integracijos ir nediskriminavimo. Taip pat numatomos tinkamos globos įstaigų gyventojų laikymo sąlygos: gyvenamojoje patalpoje turi gyventi ne daugiau kaip 4 asmenys, minimalus plotas vienam asmeniui turi būti nemažesnis kaip 5 m², taip pat turi būti užtikrintas pakankamas apšvietimas, oro temperatūra, ventiliacija ir švara, aprūpinimas baldais, minkštuoju inventoriumi, patalyne ir higienos priemonėmis, 3–4 kartus per dieną tiekiamas maistas ir kita.

CPT standartuose taip pat pabrėžiama, jog globos įstaigų gyventojams turi būti užtikrintos tokios sąlygos, kurios prisidėtų prie jų socialinės integracijos ir gerovės (tinkamas informavimas apie jų teises ir įstaigos vidaus tvarką, tinkamas maistas, šildymas, aprūpinimas drabužiais, galimybė saugiai laikyti asmeninius daiktus, privatumo užtikrinimas bei pagyvenusių ir (arba) neįgalių asmenų poreikius užtikrinančios higienos patalpos ir pan.). Daug dėmesio skiriama asmenų teisės laisvai judėti užtikrinimui, o jų suvaržymai gali būti taikomi tik išimtiniais atvejais, vadovaujantis aiškiai apibrėžta tvarka ir registruojant specialiame žurnale bei asmens sveikatos byloje, kur būtų nurodomi priemonės taikymo pradžios ir pabaigos laikas, konkretaus atvejo aplinkybės, tos priemonės taikymo priežastys, priemonę skyręs (arba davęs leidimą) gydytojas ir asmeniui ar darbuotojams padaryti sužalojimai (jei tokių būtų).

² [CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2013].

³ <http://www.cpt.coe.int/en/states/ltu.htm>.

Siekiant užtikrinti visapusę asmenų teisių apsaugą bei tinkamas gyvenimo sąlygas, globos įstaigų gyventojams turi būti sudaroma galimybė bet kuriuo metu pateikti įvairius kreipimus ir laiku gauti į juos atsakymus.

DUOMENYS APIE ĮSTAIGĄ
<p>Įstaigos tikslas yra užtikrinti ilgalaikę ar trumpalaikę socialinę globą ir suteikti atitinkamo lygio priežiūrą asmenims su negalia (dėl kurios asmenys negali būti savarankiški arba yra savarankiški tik iš dalies) pagal jų poreikius. Įstaigos gyventojų skaičius yra nedidelis – 5 gyventojai. Įstaiga siekia užtikrinti, kad būtų įgyvendintas Gairėse numatytas deinstitutionalizacijos tikslas – asmeniui gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą, įsitraukti į bendruomenės gyvenimą ir, nepatiriant socialinės atskirties, dalyvauti jame.</p>
ĮSTAIGOS VIETA, TERITORIJA, JUDĖJIMAS Į ĮSTAIGĄ IR IŠ JOS
<p>Įstaiga įsikūrusi kaimo vietovėje, lengvai pasiekama viešuoju transportu. Gyventojų judėjimas įstaigos teritorijoje ir už jos ribų nėra ribojamas.</p>
GYVENTOJAI
<p>Įstaigoje gyvena 5 asmenys. Du iš jų yra teismo sprendimu pripažinti neveiksniais. Pažymėtina tai, jog, pagerėjus šių asmenų sveikatai, įstaigos vadovas nemano, kad būtų tikslinga kreiptis į atitinkamas institucijas dėl tokių asmenų neveiknumo klausimo peržiūrėjimo.</p>
DARBUOTOJAI
<p>Įstaigoje dirba 3 darbuotojai (2 socialiniai darbuotojai ir 1 socialinio darbuotojo padėjėjas). 2014 metais darbuotojai mokymo kursų neišklausė, tačiau 2013 metais 1 darbuotojas dalyvavo tarptautiniuose „Arka“ bendruomenės organizuotose mokymuose.</p>
ELGESYS SU GYVENTOJAIMS, SUVARŽYMAI
<p>Įstaigoje gyventojams nėra taikomi suvaržymai. Skundų dėl netinkamo darbuotojų elgesio 2014 m. negauta.</p>
SAUGUMAS IR SAVIŽUDYBIŲ PREVENCIJA
<p>Įstaigoje užtikrinamas apgyvendintų asmenų saugumas: įstaigos teritorija yra aptverta, lauko durys rakinamos, darbuotojai visuomet yra pasirengę suteikti gyventojams reikiamą pagalbą. Per 2014 metus įstaigoje nebuvo smurto ar savižudybių atvejų. Iš įstaigos direktoriaus pateiktų duomenų taip pat matyti, jog įstaigos darbuotojai žino, kaip reikėtų elgtis, jei gyventojai smurtautų ar bandytų save žaloti.</p>
APGYVENDINIMO IR HIGIENOS SĄLYGOS
<p>Įstaigoje užtikrinamos tinkamos higienos sąlygos ir švara: bendrosios įstaigos patalpos tvarkomos kasdien, gyventojų kambariai – kartą per savaitę. Gyventojų patalynė skelbiama taip pat kartą per savaitę. Gyvenamosios patalpos yra pakankamai erdvios (apie 6–7 m²), apšvietimas jose yra pakankamas, jos yra tinkamai šildomos ir vėdinamos. Asmenys jose gyvena po vieną ir yra prižiūrimi. Gyventojams yra įrengtos tinkamos asmens higienos patalpos, taip pat jie yra nuolat aprūpinami būtinosiomis higienos priemonėmis. Dezinfekcija, dezinekcija ir deratizacija neatlikta, kadangi nebuvo tokio poreikio. Pastebėtina, kad įstaigoje nėra asmenų su fizine negalia arba tokių, kuriems reikalinga nuolatinė</p>

priežiūra ir slauga. Tokių asmenų apgyvendinimas įstaigoje nenumatytas, todėl atitinkama infrastruktūra nėra kuriama. Dėl šiuo metu esamų gyvenimo sąlygų įstaigoje esantys asmenys nepatogumų nepatiria.

MAITINIMAS IR APRANGA

Gyventojų maitinimas organizuojamas įstaigoje. Gyventojai, padedami darbuotojų, nusprendžia, koks valgis turėtų būti gaminamas, patys dalyvauja jo gamybos procese. Tokiu būdu yra didinamas asmenų savarankiškumas, jie būna užimami atitinkama veikla, stiprinamas jų gebėjimas dirbti komandoje. Maisto racionas yra įvairus: daržovės, vaisiai, mėsa, žuvis, pieno produktai ir kt. Maistas yra pritaikomas pagal asmens poreikius (atsižvelgiama į ligas, dėl kurių asmenims reikia skirti atitinkamą maistą, taip pat religinius ir (arba) kultūrinius įsitikinimus). Gyventojai bet kuriuo paros metu gali gauti geriamojo vandens.

Asmenys yra aprūpinami sezoną atitinkančia apranga ir avalyne, jų apranga skalbiama kartą per savaitę, esant poreikiui, ir dažniau. Aprangą skalbia patys gyventojai, o darbuotojai jiems padeda.

SVEIKATOS PRIEŽIŪRA, INDIVIDUALUS SOCIALINĖS GLOBOS PLANAS

Įstaigoje asmens sveikatos priežiūros paslaugos neteikiamos, tačiau jų prieinamumas yra užtikrintas: įstaiga yra sudariusi sutartį su asmens sveikatos priežiūros įstaiga dėl asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo, visais atvejais, esant būtinybei, kviečiama greitoji medicinos pagalba. Psichosocialinės paslaugos teikiamos psichikos sveikatos centre, į kurį gyventojai vyksta darbo dienomis. Asmenys turi galimybę kartą per 3 mėnesius (jei yra poreikis – ir dažniau) susitikti su psichologu, psichoterapeutu.

Kiekvienam gyventojui pagal darbuotojų komandoje įvertintus poreikius yra sudaromas individualus socialinės globos planas.

Įstaiga organizuoja gyventojų sveikatos profilaktinius patikrinimus.

SAVARANKIŠKO GYVENIMO SĄLYGOS

Įstaigoje sudarytos sąlygos gyventojams ugdyti savarankiškumą: jie patys skalbia savo drabužius, palaiko asmens higieną, tvarko savo gyvenamąsias patalpas, aktyviai dalyvauja maisto ruošimo procese ir sprendžiant įvairius su gyvenimu įstaigoje susijusius klausimus, taip pat palaiko socialinius ryšius, prižiūri ir tvarko įstaigos teritoriją.

BENDRAVIMAS IR UŽIMTUMAS

Gyventojams užtikrinamos sąlygos bendrauti su kitais asmenimis (pvz., giminaičiais), kurių lankymosi laikas nėra ribojamas. Bendrauti yra skirta atskira patalpa. Gyventojai gali naudotis kompiuteriu, internetu, telefonu, rašyti laiškus (jie – necenzūruojami; taip pat gyventojai aprūpinami būtinosiomis kanceliariinėmis priemonėmis) be personalo priežiūros. Tačiau pažymėtina, kad, įstaigos direktoriaus teigimu, gyventojai patys nereiškia noro ir nėra skatinami naudotis kompiuteriu bei internetu.

Vienas iš įstaigos gyventojų šiuo metu siekia įgyti vidurinę išsilavinimą. Be to, asmenys dienos metu vyksta į psichikos sveikatos centrą, kuriame jiems organizuota nuolatinė veikla; asmenys yra užimami ir taip skatinama jų integracija į visuomenę. Tačiau pažymėtina, kad įstaigoje gyventojams trūksta laisvalaikio užsiėmimų. Įstaigos direktoriaus teigimu, gyventojų laisvalaikis sutapatinamas su buitines darbais.

PRIVATUS GYVENIMAS

Įstaigos direktoriaus teigimu, darbuotojai gerbia gyventojų privatumą, į jų gyvenamuosius kambarius įeina pasibelde. Gyventojai gali užsirakinti savo gyvenamuosiuose kambariuose, tačiau šia galimybe naudojasi retai.

Gyventojams sudaromos sąlygos įregistruoti santuoką. Pabrėžtina, jog įstaigoje nėra vykdomas lytinis švietimas. Šis sprendimas priimtas įstaigos direktoriaus vienasmeniškai, nesitarus su gyventojais.

**INFORMAVIMAS APIE GYVENTOJŲ TEISES,
TEISĖ KREIPTIS Į ADMINISTRACIJĄ, KITA**

Gyventojai yra žodžiu informuojami apie jų teises ir pareigas, taip pat jie žino, kad turėdami nusiskundimų gali bet kuriuo metu kreiptis į įstaigos darbuotojus arba direktorių. Į gyventojų kreipimuisi atsakoma laiku. Gyventojams taip pat sudaroma teisė balsuoti, išpažinti ir praktikuoti savo religiją.

KITŲ INSTITUCIJŲ ATLIKTI PATIKRINIMAI

Per pastaruosius metus valstybės institucijos įstaigoje neatliko jokių patikrinimų, susijusių su žmogaus teisėmis, maitinimo įstaigoje organizavimo saugos patikrinimų. Taip pat jos netikrino priešgaisrinės saugos, nevertino, ar aplinka įstaigoje atitinka visuomenės sveikatos saugos teisės aktų reikalavimus.

IV. IŠVADOS

4. Apibendrinant patikrinimo metu nustatytas aplinkybes, susijusias su gyventojų teisių padėtimi įstaigoje bei atsižvelgiant į ataskaitos II ir III dalis, konstatuotina, kad „Betzatos bendruomenėje“ gyvena nedidelis skaičius žmonių, todėl juos visus pagrįstai galima vadinti nedidele bendruomene. Taip pat akivaizdu, jog šiuose globos namuose skatinimas savarankiškumas, asmenys dienos metu turi užsiėmimų, todėl gali jaustis esą visaverčiai visuomenės nariai, jie nėra eliminuojami iš visuomenės. „Betzatos bendruomenės“ vykdoma veikla iš esmės atitinka Lietuvos valstybės siekius socialinės globos politikoje, tačiau pažymėtini ir šie nustatyti trūkumai:

4.1. pagerėjus gyventojų socialiniam savarankiškumui ir sveikatos būklei, įstaiga netaipininkauja ir nesikreipia į atitinkamas valstybės institucijas dėl jo neveiksnumo peržiūrėjimo;

4.2. gyventojai įstaigoje nėra skatinami ir mokomi naudotis kompiuteriu bei internetu;

4.3. gyventojų laisvalaikis nėra tinkamai užtikrinamas: laisvalaikis paprastai suprantamas kaip laisvas nuo bet kokio darbo laikas, kurio metu asmuo užsiima kokia tik pats nori veikla, tačiau šioje įstaigoje gyventojai laisvu laiku turi dirbti įvairius buitines darbus (pvz., kapoti malkas, tvarkyti teritoriją ir pan.);

4.4. įstaigoje nėra nevykdomas lytinis švietimas;

4.5. per pastaruosius metus įstaigoje nebuvo atlikti priešgaisrinės, visuomenės sveikatos ir maitinimo organizavimo saugos patikrinimai.

V. REKOMENDACIJOS

5. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į patikrinimo metu nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LRSKĮ 19 straipsnio 1 dalies 14 punkto nuostatomis, rekomenduoja viešosios įstaigos „Betzatos bendruomenė“ socialinės globos namų direktoriui Rimantui Ramonui imtis priemonių užtikrinti, kad:

5.1. pagerėjus gyventojų socialiniam savarankiškumui ir sveikatos būklei, įstaiga tarpininkautų ir kreiptųsi į atitinkamas valstybės institucijas dėl jo neveiksnumo peržiūrėjimo;

5.2. įstaigos gyventojai būtų skatinami ir mokomi naudotis kompiuteriu bei internetu;

5.3. būtų tinkamai organizuojamas gyventojų laisvalaikis;

5.4. būtų apsvarstyta galimybė vykdyti lytinį švietimą;

5.5. įstaigoje dirbančių asmenų darbo kokybei gerinti pagal galimybes būtų organizuojami mokymai šiomis aktualiomis mokymo programų temomis: žmogaus teisės; žmonių su specialiaisiais poreikiais teisių ir pagrindinių laisvių apsauga; Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos reikalavimų taikymas.

6. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į patikrinimo metu nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LRSKĮ 19 straipsnio 1 dalies 6 punkto nuostatomis, prašo:

6.1. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus dr. Jono Miliaus imtis priemonių užtikrinti, kad įstaigoje būtų atliktas maisto kontrolės patikrinimas;

6.2. Vilniaus visuomenės sveikatos centro vadovės Renatos Lingienės imtis priemonių užtikrinti, kad įstaigoje būtų atliktas visuomenės sveikatos saugos patikrinimas;

6.3. Vilniaus apskrities priešgaisrinės gelbėjimo valdybos viršininko Rimanto Steponavičiaus imtis priemonių užtikrinti, kad įstaigoje būtų atliktas priešgaisrinės saugos patikrinimas.

Apie Seimo kontrolieriaus rekomendacijų nagrinėjimo rezultatus pranešti iki 2014-09-30.

Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas

Augustinas Normantas